PLASTIK KARTALAR - ZAMONAVIY TO'LOV TIZIMINING MUHIM ELEMENTI

Ravshanova Tursunoy Ismatullayevna
Samarqand Agrobank Chakana biznes bo'limi bosh menejeri

Annotatsiya

Mazkur tezisda plastik kartalarning zamonaviy to'lov tizimidagi o'rni, iqtisodiy mohiyati va ahamiyati yoritilgan. Plastik kartalar orqali amalga oshiriladigan naqdsiz hisob-kitoblarning afzalliklari, ulardan foydalanish mexanizmlari hamda bank xizmatlarini rivojlantirishdagi roli tahlil qilingan. Shuningdek, plastik kartalarning aholiga va xo'jalik yurituvchi subyektlarga qulayligi, to'lovlarni tezkor va xavfsiz amalga oshirish imkoniyatlari, moliyaviy operatsiyalar shaffofligini ta'minlashdagi ahamiyati ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijasida plastik kartalardan foydalanish samaradorligini oshirish va zamonaviy to'lov infratuzilmasini yanada rivojlantirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: *plastik karta, to'lov tizimi, naqdsiz hisob-kitoblar, bank, elektron to'lovlar, raqamli iqtisodiyot, to'lov infratuzilmasi, bank xizmatlari, moliyaviy texnologiyalar.*

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida plastik kartalar zamonaviy to'lov tizimining muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Ular naqd pulsiz hisob-kitoblarni amalga oshirish, pul mablag'larini saqlash, tovar va xizmatlar uchun to'lov qilish hamda bank xizmatlaridan masofadan foydalanish imkonini beradi. Plastik kartalarning keng qo'llanilishi iqtisodiyotda pul aylanishini tezlashtirish va hisob-kitoblarning qulayligini oshirishga xizmat qiladi.

Plastik kartalar zamonaviy to'lov tizimining ajralmas qismi bo'lib, naqd pulsiz hisob-kitoblarni amalga oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Ular bank mijozlariga tovar va xizmatlar uchun to'lov qilish, bankomatlardan naqd pul yechish, pul mablag'larini o'tkazish hamda turli elektron to'lov xizmatlaridan foydalanish imkonini beradi.

Plastik kartalarning keng tarqalishi naqd pulga bo'lgan ehtiyojni kamaytirish, to'lovlarni tezlashtirish va hisob-kitoblarning shaffofligini oshirishga xizmat qiladi. Karta orqali amalga oshirilgan operatsiyalar elektron shaklda qayd etilishi sababli pul mablag'larining harakatini nazorat qilish va hisobini yuritish osonlashadi.

Zamonaviy plastik kartalar odatda bank kartalari, kredit kartalari, debet kartalari va boshqa turdagi to‘lov kartalariga bo‘linadi. Ular bankomatlar (ATM), savdo va xizmat ko‘rsatish shoxobchalaridagi POS-terminallar, internet-do‘konlar va mobil ilovalar orqali foydalanilishi mumkin.

Mavzuning dolzarbligi

Bozor iqtisodiyoti sharoitida plastik kartalardan foydalanish banklar faoliyati uchun ham muhim ahamiyatga ega. Banklar karta operatsiyalari orqali mijozlarga turli xizmatlarni ko‘rsatadi va xizmat haqlari, komissiyalar hamda boshqa bank operatsiyalaridan daromad oladi. Shu bilan birga, plastik kartalar bank tizimida mijozlar mablag‘larining harakatini elektron shaklda nazorat qilish imkonini kengaytiradi.

Plastik kartalarning iqtisodiyot uchun yana bir muhim jihati — naqd pulsiz pul aylanishini rivojlantirishdir. Naqd pulsiz hisob-kitoblar ulushining oshishi xo‘jalik yurituvchi subyektlar o‘rtasidagi to‘lovlarni tezlashtiradi, hisob-kitoblarni elektron shaklda qayd etish imkonini beradi va moliyaviy operatsiyalarning shaffofligini oshirishga yordam beradi.

Shuningdek, plastik kartalardan foydalanish aholining moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ish haqi, pensiya, stipendiya va boshqa to‘lovlarning bank kartalari orqali amalga oshirilishi fuqarolarga o‘z mablag‘larini qulay boshqarish imkonini beradi. Savdo va xizmat ko‘rsatish sohasida esa karta orqali to‘lovlarni qabul qilish tadbirkorlarning mijozlarga xizmat ko‘rsatish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Biroq plastik kartalardan foydalanish bilan bog‘liq ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, kiberxavfsizlik, firibgarlik, karta ma’lumotlarining himoyasi, texnik nosozliklar va internet infratuzilmasiga bog‘liqlik kabi masalalar doimiy e’tiborni talab qiladi. Shu sababli banklar tomonidan xavfsizlik texnologiyalarini takomillashtirish, foydalanuvchilarning moliyaviy savodxonligini oshirish va elektron to‘lov infratuzilmasini rivojlantirish muhim hisoblanadi.

Plastik kartalar — bank tomonidan mijozlarga naqd pulsiz hisob-kitoblarni amalga oshirish, tovar va xizmatlar uchun to‘lov qilish, naqd pul yechib olish hamda boshqa bank operatsiyalaridan foydalanish imkonini beruvchi to‘lov vositasidir.

Plastik kartalar hisobi — banklarda plastik kartalar orqali amalga oshiriladigan operatsiyalarni hujjatlashtirish, hisobga olish, nazorat qilish va moliyaviy hisobotlarda aks ettirish jarayonidir.

Plastik kartalarning zamonaviy to‘lov tizimidagi asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

Tezkorlik — to‘lovlarni qisqa vaqt ichida amalga oshirish imkonini beradi.

Qulaylik — mijoz katta miqdordagi naqd pulni olib yurishiga ehtiyoj qolmaydi.

Xavfsizlik — PIN-kod, chip, SMS-xabarnoma va boshqa autentifikatsiya vositalari orqali himoya ta’minlanadi.

Nazorat qilish imkoniyati — barcha operatsiyalar elektron shaklda qayd etiladi.

Masofaviy foydalanish — internet va mobil banking orqali hisobni boshqarish imkoniyati mavjud.

Naqd pulsiz iqtisodiyotni rivojlantirish — elektron to‘lovlarning kengayishiga va zamonaviy moliyaviy xizmatlarning rivojlanishiga yordam beradi.

Shuningdek, plastik kartalar banklar faoliyatida ham muhim ahamiyatga ega. Banklar kartochka hisobvaraqlarini yuritish, mijozlarning operatsiyalarini hisobga olish, to‘lovlarni amalga oshirish va karta mablag‘lari harakatini nazorat qilish orqali zamonaviy to‘lov infratuzilmasining faoliyatini ta’minlaydi.

Operatsiyalarni to‘g‘ri va o‘z vaqtida aks ettirish — karta orqali amalga oshirilgan barcha to‘lov va pul o‘tkazmalarini buxgalteriya hisobida qayd etish.

Mablag‘lar harakatini nazorat qilish — mijozning karta hisobvarag‘idagi pul mablag‘larining kirimi va chiqimini nazorat qilish.

Hisob-kitoblarning aniqligini ta’minlash — karta operatsiyalari bo‘yicha hisob-kitoblarning to‘g‘ri amalga oshirilishini ta’minlash.

Komissiya va boshqa bank daromadlarini hisobga olish — plastik kartalarga xizmat ko‘rsatish, naqd pul yechish va boshqa xizmatlar uchun undiriladigan to‘lovlarni hisobga olish.

Operatsiyalar xavfsizligini ta’minlash — noqonuniy yoki shubhali operatsiyalarni aniqlash va nazorat qilish.

Hisobot ma’lumotlarini shakllantirish — plastik kartalar bilan bog‘liq operatsiyalar bo‘yicha bankning ichki va tashqi hisobotlarini tayyorlash.

Mijozlarga axborot berish — karta hisobvarag‘idagi qoldiq, amalga oshirilgan operatsiyalar va mablag‘lar harakati haqida ma’lumot taqdim etish.

Xulosa va Taklif

Xulosa qilib aytganda, bozor iqtisodiyoti sharoitida plastik kartalardan foydalanish naqd pulsiz hisob-kitoblarni rivojlantirish, to‘lovlarni tezlashtirish, bank xizmatlarining qulayligini oshirish va iqtisodiy munosabatlarni elektron shaklga o‘tkazishda muhim ahamiyatga ega. Plastik kartalar zamonaviy iqtisodiyotda aholi, tadbirkorlik subyektlari va banklar o‘rtasidagi moliyaviy munosabatlarni samarali tashkil etishga xizmat qiluvchi muhim to‘lov vositasidir.

Plastik kartochkalardan foydalanishni yanada rivojlantirish va zamonaviy to‘lov tizimining samaradorligini oshirish maqsadida quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1.Naqd pulsiz to‘lovlar infratuzilmasini kengaytirish. Savdo va xizmat ko‘rsatish shoxobchalarida POS-terminal, QR-kod va kontaktsiz to‘lov imkoniyatlarini ko‘paytirish zarur.

2.Plastik kartochkalarning xavfsizligini kuchaytirish. Biometrik identifikatsiya, SMS-xabarnoma, bir martalik tasdiqlash kodlari va boshqa zamonaviy himoya mexanizmlaridan keng foydalanish mijozlarning mablag‘larini himoya qilishga yordam beradi.

3.Mobil va raqamli to‘lovlar bilan integratsiyani rivojlantirish. Plastik kartochkalarni mobil ilovalar, elektron hamyonlar va kontaktsiz to‘lov texnologiyalari bilan integratsiya qilish orqali to‘lovlarning qulayligini oshirish mumkin.

4.Banklar o‘rtasidagi to‘lov tizimlarini yanada integratsiyalash. Turli banklarning kartalari o‘rtasida pul o‘tkazmalarini tezkor va kam xarajat bilan amalga oshirish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadga muvofiq.

Komissiya xarajatlarini kamaytirish. Kartochka orqali to‘lov va pul o‘tkazmalarida mijozlar hamda tadbirkorlar uchun maqbul tariflarni shakllantirish plastik kartochkalardan foydalanishni rag‘batlantiradi.

Aholining moliyaviy savodxonligini oshirish. Plastik kartalardan xavfsiz foydalanish, firibgarlik holatlaridan himoyalanish va elektron to‘lovlarning afzalliklari bo‘yicha aholiga tushuntirish ishlarini kuchaytirish lozim.

Plastik kartochkalar zamonaviy to‘lov tizimining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, ularning rivojlanishi naqd pulsiz hisob-kitoblarni kengaytirish, to‘lovlarning tezligi va qulayligini oshirish hamda moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Shu sababli kartochka infratuzilmasini modernizatsiya qilish, xavfsizlikni kuchaytirish va raqamli to‘lov texnologiyalari bilan integratsiyani rivojlantirish asosiy yo‘nalishlardan biri bo‘lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining “To‘lovlar va to‘lov tizimlari to‘g‘risida”gi Qonuni. — Toshkent, 2019.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni. — Toshkent, 2019.
3. Abdullayeva Sh.Z. **Pul, kredit va banklar**. — Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2018.

4.Tursunov B.O., Abdullayev A.M. **Bank ishi**. — Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020.

4.Rose P.S., Hudgins S.C. **Bank Management and Financial Services**. — McGraw-Hill Education, 2013.

5.Saunders A., Cornett M.M. **Financial Institutions Management: A Risk Management Approach**. — McGraw-Hill Education, 2019.

6.O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy veb-sayti. — cbu.uz

7.Bank for International Settlements (BIS). Payment and settlement systems bo‘yicha materiallar. — bis.org

8.International Monetary Fund (IMF). Digital payments va moliyaviy tizim bo‘yicha materiallar. — imf.org